

СТАНОВИЩЕ

от проф. днк Мария Антонова Шнитер
ФИФ – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.1. *Социология, антропология и науки за културата (Социология)*

Автор: доц. д-р Антоанета Лозева Дончева, ФИФ, ПУ „Паисий Хилендарски“

(акад. дл., н.ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

Тема: *Социалната и персонална ентропия в творчеството на Самюъл Бекет*

С ректорска заповед РД 21-715/15.04.2022 съм назначена за член на научното жури по гореописаната процедура. В установения от закона срок доц. д-р Антоанета Дончева е представила изискуемия комплект документи, а в проведеното първо заседание на НЖ беше взето решение да изготвя становище относно дисертационния труд.

1. Общо представяне на кандидата и процедурата

Познавам доц. Дончева почти две десетилетия и съм имала възможност да проследя отблизо научното ѝ израстване. Нейното ярко и нестандартно присъствие в академичния свят на пловдивската социология допринася за разширяването на палитрата на научните изследвания, а всеотдайната ѝ работа със студентите отдавна я е превърнало в обичан преподавател. Представеният за защита дисертационен труд е резултат от многогодишно изследване и свидетелства за постигната академична зрялост и високо ниво на професионализъм.

2. Актуалност на тематиката

Избраната тема, макар и слабо разработена в българския академичен контекст, е остро актуална (бих казала дори – прогностично актуална!) в съвременния свят. Изпълзващите се устои на нашето съществуване, разбягващите се смисли, загубената увереност в отдавна установените очевидности – това са все проблеми, с които сме принудени да продължим живота си. Опитът да се обясни тази социална и персонална криза чрез анализ на ентропията в творчеството на Бекет е амбициозно и веднага ще добавя – успешно изпълнено намерение.

3. Познаване на проблема

А. Дончева демонстрира безспорно познаване на изследваната научна проблематика. Тя борава умело и свободно с огромен обем първична и вторична литература – общо 40 издания на текстове и над 330 изследвания на няколко езика, обработени задълбочено и цитирани коректно и адекватно.

4. Методика на изследването

Избраната тематика по необходимост предполага интердисциплинарен подход. Доц. Дончева успешно съчетава и прилага с вещина изследователски методи от (класическата) филология, философията, изкуствознанието, семиотиката, културологията, физиката и, разбира се, социологията, за да постигне плътност на интерпретацията и аналитична дълбочина. Като имам предвид спецификата на темата и приложената методология, бих насочила дисертационния труд по-скоро към областта на „науки за културата“, което по-точно би отразило характеристиките му.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите - наличие/липса на плагиатство

Дисертацията се състои от въведение, четири глави и заключение, но веднага ще уточня, че текстът е оформен (и вече издаден) като книга, което естествено го адресира към един имплицитен читател с по-широк академичен интерес, нежели към ограничения кръг на научното жури. Затова в него на пръв поглед липсват обичайните (ясно графично обособени) атрибути на дисертационните трудове от типа на „задачи на изследването“, „хипотеза“, „изводи от глава втора“ и т.н. Разбира се, всички тези елементи всъщност са налице в едно елегантно протичащо и богато на инвенции повествование, което поставя пред читателя си сериозни предизвикателства.

Без да преразказвам съдържанието на отделните части на труда, ще си позволя да маркирам някои от безспорните според мен постижения на неговата авторка.

Въведението дисциплинирано дефинира основните понятия и заявява изследователските намерения; първоначалният обзор на критическите изследвания по темата ще бъде развит и задълбочен на много места в текста и така ще придаде плътност на аналитичните вглеждания.

Първата глава, озаглавена „Езикът“, подхожда към проблема на модерната идентичност през философията на езика. В нея Дончева подлага на детайлен анализ текстовете на Бекет, за да извлече и аргументира тезата, че *„отричането, отсъстващото, празнотата и мълчанието могат да бъдат най-висшето и най-неприкрито разкриване на персоналното битие“*. (с. 30). Очертавайки параболата на изследването *„от слово към мълчание, от тъмнина към светлина, от времевостта към извънвремевостта“*, (с. 35) тя уверено разпластява философските и естетическите влияния върху творчеството на ирландеца. Склонността ѝ да „взема назаем“ и прилага в анализа термини от сродни и по-малко сродни науки (като „асимптотична точка“) придава на изложението неочаквана образност, евристична свежест и убедителност.

Безспорният принос в тази част от дисертацията е въвеждането на понятието „протезна идентичност“; чрез нея е описана специфичен тип персонална идентичност, открояваща се след средата на XX в. и съставляваща *„единствената възможна и съществуваща за Бекето-*

вия персонаж [идентичност, която] е изградена само от езика, несъотносителна с реалността – нейният единствен материал са думите, звуците, гласовете“ (с. 105) Така създадената конструкция на идентичност, създадена през думите, играе ролята на протеза, помагача на субекта да се поддържа в света – с удържането на неща като континуитет, памет, тяло, връзката между Аза и Другия, които при Бекет (а и по-общо в съвременната културна ситуация) са напълно деструктурирани. В този смисъл протезната идентичност идва, за да може „човек да мине през времето“, макар че самото Време е от своя страна делегитимирано, както ще видим по-нататък в текста. Убедена съм, че този оригинален изследователски инструмент може да бъде приложен с успех и в бъдещи анализи, което очаквам да доведе до интригуващи резултати.

Втората глава, озаглавена „Празнотата“, постепенно насочва изследователския обектив към натрупващите се липси в класическите параметри на литературните текстове на Бекет, като акцентира върху отсъствието на хронотопни рамки и ролята на всекидневието като *„най-тъжната проява на празнотата, но и най-ефективно действащата анестезия“* в едно *„съществуване без живот“*, сведено до последователност от навици. (с. 157) Тук анализите (през Хайдегер; през Критчли; през Левинас и т.н.) отново демонстрират високото ниво на професионално овладяване на философския контекст и далеч не често срещаното умение „високите идеи“ на теорията да бъдат приложени и апробирани върху конкретен изследователски терен.

Третата глава, посветена на „Тялото“ в Бекетовото творчество, ни предлага поредица от инспириращи фокусирания върху отделни характеристики на телесността в цялата ѝ гротескна разглобеност и деструктивна динамика на стареене, отпадане, боледуване, гниене и умиране. Тук заслужава специално да оценим майсторския анализ на физическата болка в контекста на разбирането за раните като *„хипнотичното средство за припомняне на себе си, за рефлексия, пулсиращи точки в разказа, който води към себеоткриване и търсене на смисъл в изначалното безсмислие, изкупление на „греха да бъдеш роден“* (с. 194). Експонирането и осмислянето на физическото страдание като парадоксален път към преодоляване на *„отчаянието, безсмислието и несигурността“* (с. 197) естествено отвежда анализа към паралел с библейската книга Иов и християнската идея за мъченичеството, за да стигне до отхвърляне на паралела между героите на Бекет и християнските образци: *„Техните болки са несравними с Христовите страдания най-вече заради отсъствието на смисъл, на изстрелващ вертикален вектор към въпросите и отговорите за духа и волята на човека – на невъзможността за трансцендентност“*. (с. 212)

Съпоставката между интерпретацията на телесността в текстовете на Бекет и в изображенията на Франсис Бейкн е едно от изследователските достижения на дисертацията. В нея А. Дончева отново демонстрира овладяната аналитична лекота в боравенето с изобразителните езици на различни изкуства и умело защитава позицията си на изкуствовед и семиотик.

Четвъртата глава, посветена на „Времето“, обхваща цели 135 страници (около една трета от текста) и си поставя за цел да обвърже паралелните нишки на аналитичните разсъждения в цялостна плътна тъкан. Макар донякъде да дебалансира структурата на изследването, тя награждава читателя с поредица от точно прицелени и сполучливо проведени анализи на различни равнища от междутекстовите взаимодействия на Бекет и присъщия му литературен свят. Заслужава да отбележим тук като приносни разделите, посветени на отношението Данте:Бекет (в контекста на катабазиса и преобърнатата миторитуална традиция) и особено тълкуването на „В очакване на Годо“ от гледна точка на идеята за кайрос. Тук доц. Дончева намира изследователската дързост да се противопостави на традиционните тълкувания, negliжиращи *„думата ключ, която самият Бекет предлага да се използва при тълкуване на неговите текстове – perhaps“*. (с. 327) Според нея този ключ предлага възможност да се пристъпи отвъд *„болишинството критически интерпретации, които десетилетия наред дефинират изкуството на Бекет като възплъщение единствено на отчаянието, отказаната или отложена надежда за спасение и екзистенциална криза на човека“* (с. 384), за да се достигне до територията на една надежда *„родена от очакването, [която] е мигновението истински живот и пролуката светлина между буците, падаща над гроба пръст...“* (с. 330). Макар да звучи макарбено, готова съм да се съглася, че така описаната надежда ни изправя пред питането *„Как бихме могли да сме сигурни, че Годо няма да дойде и Владимир и Естрагон няма да бъдат спасени? По-същественият въпрос даже е: защо се внушава, защо сме убедени, че Годо никога няма да дойде?“* (с. 330).

Без да се изкушавам от по-нататъшни препратки, искам категорично да заявя убеждението си, че подобен „научен резултат“ напълно оправдава претенциите на кандидатката за присъждането на научната степен „доктор на науките“.

6. Преценка на публикациите и личния принос на дисертанта

Доц. д-р А. Дончева е представила само осем от множеството си публикации по темата на дисертационния труд, направени в последните десет години. Всички те са изцяло оригинални и изпълняват законовите изисквания за придобиването на научната степен „доктор на науките“.

7. Автореферат

Авторефератът отговаря на формалните и съдържателни изисквания и съответства на текста на дисертацията. Освен това той има качествата на самостоятелен научен текст.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Тъй като дисертационният труд е вече публикуван в самостоятелна книга, бих препоръчала да продължи по-широкото му научно оповестяване – предимно в чужбина, като се имат предвид сериозните му научни приноси и актуалността на проблематиката.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение още веднъж потвърждавам мнението си, че представеният за защита дисертационен труд на тема „*Социалната и персонална ентропия в творчеството на Самюъл Бекет*“ напълно удовлетворява законовите изисквания за придобиване на НС „доктор на науките“. Като търси контакт между социология, културология, философия, изкуство и литературознание, текстът умело постига поставената цел – да премисли чрез инструментариума на съвременните социални и хуманитарни науки ентропичната динамика на социалното и персонално съществуване, характерна за епохата от създаването на текстовете на Бекет до наши дни. Авторката демонстрира качествата на зрял изследовател, не само нещо употребяващ наследения научен инструментариум, но и способен да изобрети нови подходи, концепти и аналитични похвати.

Убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на доц. д-р Антоанета Лозева Дончева научната степен 'доктор на науките' в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология).

09.05. 2022 г.

Изготвил становището:

.....

Проф. днк Мария Шнитер